

„*Studia Pastoralne*” 2005, nr 1, s. 182–188

Ks. Grzegorz Noszczyk*

Katowice

KATOLICY ŚWIECCY WOBEC WYZWAŃ SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

Wśród wielu zjawisk współczesnej rzeczywistości, które nie pozostają bez znaczącego wpływu na życie społeczne, daje się w ostatnim czasie na nowo zauważać wzrost zainteresowania teorią społeczeństwa obywatelskiego. Z uwagi na fakt, że hasło to bywa nierzadko zwykłym elementem demokratycznej nowomowy, warto sprecyzować interesujące nas pojęcie. Najogólniej rzecz ujmując, przez społeczeństwo obywatelskie rozumie się taką formę życia zbiorowego, w której działalność niezależnych od państwa różnego typu instytucji, organizacji, związków i stowarzyszeń jest podstawą samodzielniego rozwoju obywateli oraz stanowi wyraz ich osobistej aktywności¹.

Za obywatelskie zwykło się zatem uznawać takie społeczeństwo, w którym suwerenem władzy jest naród sprawujący ją bezpośrednio lub poprzez swoich przedstawicieli. Władza ta winna oczywiście działać w granicach i na podstawie prawa.

---

* **Grzegorz Noszczyk**, ks. dr nauk teologicznych – ur. w 1964 r. w Myszkowie, kapłan diecezji sosnowieckiej, adiunkt w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Historii Duszpasterstwa Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, wykładowca katolickiej nauki społecznej w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie. Diecezjalny Asystent Kościelny Akcji Katolickiej, redaktor naczelny „Zeszytów Pastoralnych Instytutu Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej”. Autor m.in.: *Kryzys zachodniego modelu państwa opiekuńczego jako wyzwanie dla katolickiej myśli i akcji społecznej*, Kraków 1998; *Naród i państwo w myśli społecznej Kościoła* (red. nauk.), Katowice – Sosnowiec 2003.

¹*Edukacja obywatelska*, w: R. Smolski, M. Smolski, E.H. Stadtmüller, *Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1999, s. 118.

Społeczeństwo obywatelskie charakteryzuje się ponadto istnieniem systemu ochrony praw i wolności oraz funkcjonowaniem instytucji gwarantujących ich przestrzeganie. Niemniej ważną cechą omawianej formy życia zbiorowego jest także konieczność zapewnienia obywatom możliwości uczestnictwa w życiu społecznym poprzez prawne gwarancje tworzenia organizacji, związków i stowarzyszeń wyrażających interesy obywateli.

Pomijając rozważania dotyczące miejsca społeczeństwa obywatelskiego w hierarchii teorii nauk społecznych, warto zwrócić uwagę na praktyczne aplikacje tego pojęcia w kontekście zadań, jakie stoją przed obywatelem, który – co przecież w polskich warunkach jest niemal tożsame – jest członkiem wspólnoty Kościoła.

Temat wydaje się wart podjęcia zarówno z czysto teoretycznych, jak i praktycznych powodów. Z teoretycznego punktu widzenia nie bez znaczenia pozostaje przecież fakt, że twórcy teorii państwa z tak wielkim liberałem, jak Herbert Spencer na czele, nie ograniczają – jak się zwykło przyjmować – całości życia społecznego wyłącznie do gospodarki. Nawet im udaje się zauważać istnienie takich elementów, jak nauka, religia czy rodzina². Z praktycznego zaś punktu widzenia nie do przecenienia wydaje się wkład, jaki we współczesnej polskiej rzeczywistości może i powinien wnieść w rozwój społeczeństwa obywatelskiego właściwie uformowany chrześcijaństwo świeckie.

Sens społecznej działalności katolików świeckich w dużej mierze usankcjonowany jest przecież przez jej pragmatyczny charakter, który wyraża się poprzez apostolstwo laikatu w Kościele. Ten bowiem, przyjmując rolę eksperta w sprawach życia społecznego, z całą pewnością powinien przyczyniać się przez swą naukę do zachodzących w nim przemian. Jako depozytariusz zbawczego orędzia Jezusa Chrystusa, pełniąc rolę nauczyciela moralności, ma za zadanie nie tylko głosić, wyjaśniać i interpretować zasady życia społecznego, lecz także wdrażać je w życie struktur i organizacji kościelnych³. Czyni to między innymi przez apostolstwo laikatu, które realizowane jest w różnorodnych dziedzinach życia; także w życiu społecznym i politycznym.

Podejmując próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: jaki wkład w rozwój społeczeństwa obywatelskiego mogą wnieść katolicy świeccy? – warto pokusić się o zaprezentowanie tematu w trzech płaszczyznach: w aspekcie powołania świeckich w Kościele; możliwości indywidualnego i zbiorowego działania laikatu; a co się z tym wiąże – możliwości praktycznych aplikacji omawianego zagadnienia.

² S. Kozyr-Kowalski, *Socjologia, społeczeństwo obywatelskie i państwo*, Poznań 2000, s. 18.

³ G. Noszczyk, *Kryzys zachodniego modelu państwa opiekuńczego jako wyzwanie dla katolickiej myśli i akcji społecznej*, Kraków 1998, s. 150.

POWOŁANIE KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Na mocy sakramentu chrztu świętego każdy człowiek zostaje wcielony w Chrystusa i otrzymuje niezatarty znak przynależności do Niego⁴, stając się tym samym członkiem wspólnoty ludu Bożego Nowego Przymierza. Świeccy – jak poucza Sobór Watykański II w dekrecie o apostolstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (DA):

powołani są do tego, aby czynić obecnym i aktywnym Kościół w takich miejscach i w takich okolicznościach, gdzie jedynie przy ich pomocy stać się on może solą ziemi. Tak oto każdy świecki na mocy samych darów, jakie otrzymał, staje się świadkiem i zarazem żywym narzędziem posłannictwa samego Kościoła (nr 4).

Z uwagi zatem na swą przynależność do Chrystusa świeccy są przez Niego powołani do rozszerzania w świecie królestwa Bożego. Dokonuje się to przede wszystkim poprzez świadectwo własnego chrześcijańskiego życia, które pozytywnie wpływa na przywracanie stworzeniu jego pierwotnej wartości. Można powiedzieć za Janem Pawłem II, że chrześcijanie są solą ziemi, by zapobiegać rozkladowi życia ludzkiego, żeby nie uległo ono zepsuci pod wpływem fałszywych wartości, które podsuwa współczesny świat⁵. Błędny jest zatem pogląd, jakoby chrześcijaństwo z racji swego ukierunkowania na życie przyszłe odnosiło się obojętnie do spraw tego świata⁶. Wręcz przeciwnie, zaangażowanie katolików świeckich w problemy doczesności, bez wyłączenia życia społecznego i politycznego, jest sposobem realizacji ich powołania i obowiązkiem wynikającym z właściwie rozumianej miłości bliźniego. Wypełnianie tych zadań może się dokonywać zarówno w indywidualnej, jak i zbiorowej działalności świeckich.

INDYWIDUALNA DZIAŁALNOŚĆ ŚWIECKICH

Indywidualne zaangażowanie świeckich jest pierwszą i podstawową formą budowania Ciała Chrystusowego. Ojcowie soboru w dekrecie o apostolstwie świeckich pouczają:

Do tego rodzaju apostolstwa, zawsze i wszędzie owocnego, a w niektórych okolicznościach jedynie przydatnego i możliwego, są wezwani i zobowiązani wszyscy świeccy, jakiegokolwiek stanu (DA 16).

⁴ Jan Paweł II, *Kościelna tożsamość świeckich*, „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 1994, nr 1, s. 43.

⁵ Tenże, *Powołani, aby z odwagą dawać świadectwo Chrystusowi*, „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 1993, nr 11, s. 16.

⁶ T. Borutka, *Rola świeckich w życiu Kościoła i społeczeństwa*, w: *Akcja Katolicka. Materiały studynie 1997*, Warszawa 1997, s. 34.

Katolicy świeccy powinni być zatem obecni we wszystkich dziedzinach ludzkiej aktywności, bez wyłączenia z niej życia społecznego i działalności politycznej. W ramach tej ostatniej szczególnie potrzeba odpowiednio uformowanych, odpowiedzialnych za dobro wspólne i umiejących dbać o urządżanie całości – jak zwykło określać się politykę – katolików świeckich, którzy w działalności politycznej uczestniczą z własnej inicjatywy i na własną odpowiedzialność; nie czyniąc z siebie politycznych reprezentantów Kościoła pozostając jednak przecież katolikami i realizując w ten sposób swoje powołanie. Jeśli do tego przyjąć, że polityka to metoda organizowania się społeczeństwa dla realizacji celów uznawanych za wspólne, to tym bardziej właściwie uformowany świecki katolik ma nie tylko prawo, ale wręcz obowiązek brania udziału w życiu publicznym.

Laikat, którego jednym z fundamentalnych zadań jest wprowadzanie wartości ewangelicznych w życie społeczne, ma tu niewątpliwie dużą rolę do spełnienia. Polega ona na takim przygotowaniu katolików świeckich, by – biorąc indywidualną odpowiedzialność za swoje zaangażowanie społeczne i polityczne – nie zapominali jednak o podstawowym obowiązku laikatu, jakim jest budowanie królestwa Bożego, szczególnie w tych miejscach i środowiskach, gdzie tylko oni mogą to zadanie wy pełnić. Warto zadać sobie pytanie: jakiego rodzaju formacji oczekuje Kościół od katolików świeckich i jakie to ma przełożenie na styl uprawiania polityki przez katalika? Przede wszystkim świeccy powinni charakteryzować się świadomością realizacji własnego powołania. Powołanie to można określić jako zespół czterech cech: kompetencji, prawaści moralnej, odpowiedniej osobowości oraz obiektywnych warunków umożliwiających owocne działanie. Kolejną cechą powinno być poczucie misji, bez której polityka staje się jedynie socjotechniką. Ważnym elementem formacji świeckich jest przygotowanie ich do umiejętności uniwersalnego traktowania polityki, która jest przecież sztuką roztropnego kształtuowania dobra wspólnego⁷. To ostatnie katolicka nauka społeczna w encyklice o współczesnych przemianach społecznych w świetle zasad nauki chrześcijańskiej *Mater et Magistra* Jana XXIII definiuje jako „...sumę tych warunków życia społecznego, w jakich ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć swoją osobistą doskonałość” (nr 65). Oznacza to, że wspomniany uniwersalizm implikuje także konieczność wspólnego działania na rzecz wspólnego dobra, a to wymaga otwartości, etosu współpracy w tym, co dobre ze wszystkimi ludźmi dobrej woli⁸.

Z indywidualną działalnością katolików świeckich, na którą składa się przede wszystkim świadectwo chrześcijańskiego życia, łączy się apostolat zespołowy, wydający się koniecznym wobec wymogów współczesnego świata, przewyższających możliwości indywidualnego działania.

⁷ J. Jarecki, *Wierni Krzyżowi*, Warszawa 2001, s. 55, 56.

⁸ Tamże, s. 58, 59.

ZESPOŁOWA DZIAŁALNOŚĆ KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Mówiąc o zbiorowej działalności katolików świeckich przede wszystkim bierzymy pod uwagę działanie tych, którzy chcą oddziaływać na świat orędziem ewangelicznym. Aby to oddziaływanie mogło okazać się skuteczne, konieczna jest praca w grupie. Wspólne działania apostolskie z całą pewnością podejmują różnorodne stowarzyszenia laikatu, chociażby takie jak: organizacje charytatywne, grupy modlitewne czy Akcja Katolicka, o której ojcowie soboru napisali:

...świeccy, coraz gorliwiej poświęcający się apostolstwu, zorganizowali różne formy działalności i zrzeszali się w różne stowarzyszenia, które zachowując ścisłą łączność z hierarchią, dążyły i dążą do celów prawdziwie apostolskich. Spośród nich [...] należy wymienić przede wszystkim te, które choć różne stosowały metody, przyniosły jednak Królestwu Chrystusa bardzo obfite owoce i które słusznie zalecane i popierane przez papieży i wielu biskupów, otrzymały od nich miano Akcji Katolickiej i często określano były jako współpraca świeckich w apostolacie hierarchicznym (DA 20).

Dlatego wydaje się, że tego typu stowarzyszenia powołane są do realizowania szczególnej formy posługiwania ludzi świeckich, skierowanego ku rozwojowi wspólnoty chrześcijańskiej. Posługiwanie to na interesującym nas gruncie życia społecznego i politycznego przyjąć może w zbiorowym działaniu katolików świeckich kilka różnorodnych form. Laikat wykorzystując promowaną przez katolicką naukę społeczną metodę działania⁹ winien zaistnieć przede wszystkim jako środowisko opiniotwórcze. Wszelako wyrażanie opinii i ocen stanowi zarówno obowiązek jak i prawo każdego obywatela. Dzięki tej roli katolicy świeccy mogą stać się swego rodzaju sumieniem społecznym, a tym samym wpływać na formację i kształcenie opinii innych. Mogą wyrażać swoje poparcie dla dobrych inicjatyw społecznych, a także sami tworzyć wzorcowe rozwiązania polegające na samodzielnym podejmowaniu określonych działań, jak również na współpracy z innymi w realizacji pozytycznych inicjatyw¹⁰.

---

⁹ Mowa tu o tak zwanych trzech etapach apostolskiej rewizji życia, które zawierają się w hasłach: widzieć, oceniać i działać. Etap pierwszy polega na dostrzeżeniu i szczegółowym zbadaniu faktu. Przedmiotem analizy zespołu winien być tylko jeden fakt w społecznym otoczeniu grupy. Każdy członek zespołu kolejno analizuje określone zjawisko z wszystkimi jego powiązaniemi i następstwami. Na tym etapie chodzi o udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy analizowane wydarzenie ujawnia mentalność środowiska społecznego członków grupy? Drugi etap dotyczy oceny faktu w świetle Ewangelii. Innymi słowy – czego Pan Bóg od nas w tej sytuacji oczekuje? Ostatni z etapów, dotyczący działania wymaga odpowiedzi na pytanie: co należy uczynić, by sytuację ujrzaną jako niezgodną z prawem Bożym zmienić na lepszą? Z kim w tym celu nawiązać dialog i współpracę? Por. J. Sieg, *Rewizja życia metodą apostolską Akcji Katolickiej, „Zeszyty Pastoralne Instytutu Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej”* 1996, t. 2, s. 47.

¹⁰ J. Walczewski, *Akcja Katolicka a zaangażowanie społeczne i polityczne katolików*, w: *Akcja Katolicka zadaniem dla świeckich*, red. S. Dobrzanowski, Kraków 1997, s. 71, 72.

Warto zauważyc, że – zarówno w roli środowiska opiniotwórczego jak i kształtującego opinię społeczną – laikat ma wiele do zrobienia. Opierając swe działania na zasadach inspirowanych przez katolicką naukę społeczną, członkowie wspólnoty Kościoła – działając na rzecz społeczeństwa obywatelskiego – powinni te zasady upowszechniać i realizować. Spośród bowiem trzech podstawowych, takich jak dobro wspólne, solidarność i pomocniczość, tylko ostatnia z nich, jak się wydaje, doczekała się w życiu publicznym śmiały orędówników. A przecież przekształcanie rzeczywistości społecznej w systemie demokratycznym zależne jest tylko i wyłącznie od ludzi tworzących daną społeczność, od poziomu ich wiedzy, moralności i tych wszystkich czynników, które wpływają na kulturę każdej społeczności. Nie chodzi tu oczywiście o kulturę rozumianą jako literaturę, sztukę, historię, obyczaj czy tradycję, które splatają się w zespół czynników kształtujących duchowy wizerunek wspólnoty, choć i tego rodzaju wpływ katolików świeckich na kulturę wydaje się nie do przecenienia. Idzie tu raczej o kulturę w cycerońskim rozumieniu *cultura animi*, w znaczeniu kształtowania ducha i umysłu, czyli o rolę laikatu w kreowaniu odpowiedniego poziomu uprawiania polityki i działalności społecznej. Kultura jest przecież właściwym sposobem bytowania człowieka. Dlatego też nie można lekceważyć związku religii i kultury oraz wpływu katolików świeckich na kształtowanie właściwych relacji międzyludzkich. Kultura przecież stanowi fundamentalne dobro każdej społeczności – dobro o wybitnie dynamicznym charakterze¹¹. Ta bowiem kultura pozostaje w stałym kontakcie z procesem duchowego kształtowania się poszczególnych członków społeczności. A właściwie uformowany katolik świecki ma na nią niewątpliwie znaczący wpływ już choćby poprzez stosowanie wartości ewangelicznych w życiu społecznym.

* * *

Z podanych przykładów wynika, że współczesny model społeczeństwa obywatelskiego daje niemałe możliwości działania katolikom świeckim, którzy z uwagi na swój społeczny charakter mają zarówno teologiczne jak i prawne możliwości działania w ramach omawianego systemu. Dostrzegana przez wiele środowisk konieczność odnalezienia nowej jakości funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, jak również stylu uprawiania polityki, stawia przed właściwie uformowanym laikatem nowe wyzwania, ale również i zagrożenia. Do nich, jak się wydaje, zaliczyć można zarówno niezrozumienie omawianej formy działalności świeckich członków wspólnoty Kościoła przez opinię społeczną, jak i próby wykorzystania ich dla osiągnięcia

¹¹ T. Ślipko, *Państwo i naród w dobie globalizacji*, w: *Naród i państwo w myśl społecznej Kościoła*, red. nauk. G. Noszczyk, Katowice – Sosnowiec 2003, s. 15.

doraźnych celów politycznych. Warto jednak zwrócić uwagę na proporcje ewentualnych zysków i strat. Właściwie bowiem realizowany apostolat świeckich wymaga od nich samych, przy zachowaniu kompetencji, roztropności i profesjonalizmu w działaniu, podjęcia próby aktywnego udziału w życiu społeczeństwa obywatelskiego.

KATHOLISCHE LAIEN ANGESICHTS DER HERAUSFORDERUNGEN DER BÜRGERGESELLSCHAFT

Zusammenfassung

Im Aufsatz wird nach der Antwort auf die folgende Frage gesucht: Welchen Beitrag können die katholischen Laien für die Entwicklung der Bürgergesellschaft leisten? Das Thema wird aus drei Blickwinkeln behandelt: von der Berufung der Laien in der Kirche her, von der Möglichkeit des individuellen und des gemeinsamen Handelns der Laien und dann von den praktischen Möglichkeiten der Anwendung des dargelegten Problems.

Infolge der Analyse der theoretischen und der praktischen Aspekte der Rolle der Laien in der Bürgergesellschaft kommt der Verfasser zum Schluss, dass die Bürgergesellschaft den katholischen Laien beträchtliche Möglichkeiten zum Handeln bietet, da die Laien sowohl theologische als auch rechtliche Grundlagen zum Handeln im besprochenen System haben. Die Notwendigkeit, eine neue Qualität des Lebens der Bürgergesellschaft und der Führung der Politik zu finden, auf die vielerorts hingewiesen wird, ist für recht gebildete Laien eine neue Herausforderung, zugleich aber auch eine Gefahr. Zur Gefahr zählt, wie es scheint, sowohl das Unverständnis in der öffentlichen Meinung über die dargestellten Handlungsformen der Laien als auch die Versuche, sie für vorläufige politische Zwecke auszunutzen. Der Verfasser zieht aber aus dem Vergleich der eventuellen Verlust-Gewinnbilanz den Schluss, dass ein recht verwirklichtes Laienapostolat zur aktiven Teilnahme am Leben der Bürgergesellschaft herausfordert, wobei Kompetenz, Besonnenheit und Professionalismus im Handeln beachtet werden müssen.

Übersetzt von Jacek Kempa